

Slovenski gozdovi in gozdarstvo sta v krizi – kako naprej

Najprej je potrebno odgovoriti na vprašanje ali so slovenski gozdovi v krizi?

Mnogi pravijo, se hvalijo in si zatiskajo oči, da niso, da je vse v najlepšem redu, saj poteka vse čudovito sonaravno.

Vse več pa je tistih, ki priznavajo, da so slovenski gozdovi v veliki krizi.

Tako prvim, da jim odpre oči, kot v spodbudo drugim so namenjena tale razmišljanja z željo da ohranimo slovenske gozdove našim zanamcem take, da bodo opravljali vse tako proizvodne, kot ekološke in socialne vloge. Mogoče se bo moje razmišljanje zdelo komu malo dolgovezno, vendar je za iskanje rešitev potrebno obnoviti tudi nekatere zakonske ureditve, saj bo mogoče tudi tu iskati rešitve za pot iz krize.

Trajna obnova je predpogoj za trajnost vseh vlog gozdov

Z gozdovi, naravno dobrino, moramo gospodariti po načelu trajnosti. Predpogoj za zagotavljanje trajnosti gozdov in vseh njihovih vlog je **obnova gozdov**.

Za dosego trajnosti moramo v Sloveniji obnoviti, če upoštevamo primanjkljaj mladovij (načrti 2011-2020), in od leta 2014 ujme (žled, veter) in podlubniki, kar okoli 15.000 ha letno.

Pri našem sistemu gospodarjenja se pretežni del gozdov obnovi po naravni poti, primerno na okoli 90 % površin v obnovi.

Povsod pa naravna obnova ne uspe in je nujna sadnja ali vsaj dopolnitev naravne obnove s sadnjo. Le redkokdaj pa je možna obnova tudi s setvijo. Če ne želimo gojiti malodonosnih gozdov in grmišč, kjer bomo proizvajali le drva, je takih površin kar okoli 10 % od površin potrebnih obnove. Ocenjujemo, da je potrebno s sadnjo in dopolnitvijo letno pomagati naravni obnovi na desetini površin v obnovi, to je na okoli 1.500 ha letno.

Poleg nacionalnega gozdnega programa imamo še tri nivoje načrtovanja

Zakon o gozdovih določa, da z gozdovi gospodarijo lastniki (tako zasebni lastnik v svojih gozdovih, kot država v državnih in občine v občinskih), stro-

kovno pa lastnike pri gospodarjenju usmerja javna gozdarska služba, Zavod za gozdove Slovenije, ki izdeluje gozdnogospodarske načrte (območij in enot) in gozdnogojitvene načrte, ter območne načrte za lovskoupjavljavska območja, s katerimi določa usklajeno rabo gozdov. Ker opravljajo gozdovi splošnokoristne funkcije za vse državljane in ne le lastnike gozdov in ker je dovoljen prost dostop v gozdove, država zagotavlja finančna sredstva za delovanje javne gozdarske službe in pri sofinanciranju gojitvenih in varstvenih del v zasebnih gozdovih zasleduje načelo, da je vsak ukrep v gozdu, ki je določen z gozdnogojitvenim načrtom namenjen tudi zagotavljanju ekoloških in socialnih funkcij gozdov.

Zaradi dolgoročnosti vlaganj v gozdove in zagotavljanja trajnosti vseh vlog gozdov pa mora biti financiranje in sofinanciranje urejeno dolgoročno in stabilno. To je še kako pomembno, ker so gozdovi obnovljivo naravno bogastvo, ki ob pravilnem gospodarjenju in rabi trajno opravljajo svojo večnamensko vlogo (proizvodno, socialno in ekološko).

Podlaga za gospodarjenje z gozdovi so nacionalni gozdni program in načrti za gospodarjenje z gozdovi.

Resolucija o nacionalnem gozdnem programu, ki jo je sprejel Državni zbor (20. 11. 2007) določa nacionalno politiko trajnostnega, sonaravnega in večnamenskega gospodarjenja z gozdovi, usmeritve za ohranitev in razvoj gozdov ter pogoje za njihovo izkoriščanje oziroma večnamensko rabo. Vključuje tudi usmeritve za trajnostno upravljanje prosto živečih živali ter za ohranitev in izboljšanje njihovih življenjskih razmer.

V poglavju financiranje je zapisana obveza: Zagotoviti sredstva proračuna, ki bodo omogočala financiranje in sofinanciranje vlaganj v gozdove v obsegu, ki bo čim bolj približan načrtovanemu.

Vlada žal ne izpolnjuje zakonskih obvez, ki zahtevajo: Za izvedbo nacionalnega gozdnega programa ministrstvo, pristojno za gozdarstvo pripravi petletne operativne programe, ki jih sprejme Vlada Republike Slovenije. Pa tudi financiranje in sofinanciranje se vse bolj oddaljuje od obljubljenega.

Načrti za gospodarjenje z gozdovi so: gozdno-gospodarski in lovsko upravljavski načrti območij; gozdnogospodarski načrti gozdnogospodarskih enot in gozdnogojitveni načrti.

Gozdnogospodarski in lovsko upravljavski načrti območij. Predlog načrta določi Svet zavoda za gozdove Slovenije, sprejme pa ga Vlada. V gozdnogospodarskem in lovsko upravljavskem načrtu območja se ob upoštevanju usmeritev iz nacionalnega gozdnega programa, ugotovljenega stanja gozdov, analize preteklega gospodarjenja, zakonitosti razvoja gozdov, ugotovljenega stanja populacij divjadi in njenega okolja ter pridobljenih spoznanj pri spremljanju razvoja gozdov na območju določijo: funkcije gozdov in njihovo ovrednotenje; cilji, usmeritve in ukrepi za gospodarjenje z gozdom in gozdnim prostorom; cilji, usmeritve in ukrepi za upravljanje z divjadjo v skladu s predpisi o divjadi in lovstvu in usmeritve za ohranjanje oziroma vzpostavitev naravne avtohtone sestave gozdnih življenjskih združb na podlagi bioloških kazalnikov.

Sedanji načrti veljajo za obdobje 2011-2020.

Gozdnogospodarski načrti gozdnogospodarske enote. Predlog določi Svet območne enote, načrt pa sprejme minister pristojen za gozdarstvo. V gozdnogospodarskem načrtu gozdnogospodarske enote se ob upoštevanju usmeritev iz splošnega dela območnega načrta, ugotovljenega stanja gozdov, analize preteklega gospodarjenja, zakonitosti razvoja gozdov ter pridobljenih spoznanj pri spremljanju razvoja gozdov v gozdnogospodarski enoti določijo: funkcije gozdov in njihovo ovrednotenje; intenzivnost in cilji gospodarjenja z gozdom in gozdnim prostorom; usmeritve za doseganje ciljev; ukrepi in načini njihove izvedbe po osnovnih načrtovalnih enotah gozdnega prostora; usmeritve za gospodarjenje s posamičnim gozdnim drevjem in skupinami gozdnega drevja zunaj naselij in rastiščni koeficient.

V tem načrtu so kvantificirani vsi ukrepi, ki jih je potrebno izvesti v gozdovih v desetletju njegove veljavnosti.

Gozdnogojitveni načrt. Gozdnogojitveni načrt je izvedbeni načrt gozdnogospodarskega načrta

gozdnogospodarske enote, v katerem se po posameznih gozdnih ekosistemih oziroma njihovih delih določijo:

- gozdnogojitveni cilji, smernice in ukrepi za gospodarjenje;
- obseg, intenzivnost in nujnost gojitvenih in varstvenih del;
- območja, kjer posamična izbira dreves za možni posek ni obvezna in so usklajena z gozdnogospodarskim načrtom gozdnogospodarske enote;
- količinski, časovni in prostorski obseg sečenj;
- načini in pogoji za pridobivanje lesa;
- smernice in dela za sočasno ohranjanje in pospeševanje ekoloških in socialnih funkcij gozda.

Na podlagi gozdnogojitvenega načrta izda Zavod lastniku gozda, po predhodnem svetovanju in skupni izbiri dreves za možni posek, odločbo v upravnem postopku. Z odločbo se določijo:

- potrebna gojitvena dela za obnovo gozdov in nego mladja do vključno nege letvenjaka;
- potrebna varstvena dela;
- usmeritve ter roki za izvedbo in ponovitev posameznih gojitvenih in varstvenih del;
- količina in struktura dreves za največji možni posek;
- usmeritve in pogoji za sečnjo in spravilo lesa;
- usmeritve in pogoji za pridobivanje smole in okrasnih dreves;
- obdobje, za katero je odločba izdana.

Program in finančni načrt zavoda za gozdove Slovenije

Za operacionalizacijo in izvedbo načrtov, pa je pri vlaganjih v zasebne gozdove najpomembnejši, pravzaprav kar odločujoč, program dela in finančni načrt, ki ga sprejemajo svet zavoda in sveti območnih enot Zavoda za gozdove Slovenije. Program vlaganj v gozdove je kompromis med potrebami gozdov (gozdnogospodarskimi načrti), možnostjo izvedbe, željami in finančnimi sredstvi države v določenem letu. Žal je ta razkorak iz leta v leto večji, čeprav bi morala finančna sredstva države v desetletju za katerega je načrt določen omogočiti financiranje in sofinanciranje vseh ukrepov določenih v načrtu.

Svet zavoda pa lahko vpliva na obseg vlaganj že pri pripravi predlogov območnih načrtov, svet območne enote pa pri pripravi predlog gozdno-gospodarskih načrtov gospodarskih enot.

Povezanost načrtov in programov

Povezanost načrtov enot z načrti območij je (če sploh je) šibka. Gozdnogojitveni načrti, izbira drevja za posek in odločbe so kompromis gozdarja in lastnika gozda, kjer imajo pri gozdnogojitvenih vlaganjih najpomembnejši vpliv razpoložljiva finančna sredstva, ki jih zagotavlja država. Dosedanje oblikovanje sredstev za vlaganje v gozdove iz sredstev proračuna RS pa ne omogoča, da bi gozdnogojitveni načrt lahko bil izvedbeni načrt gozdnogospodarskega načrta gozdnogospodarske enote.

To bistveno vpliva na realizacijo načrtovanih del v gozdovih, ki je povsem nekaj drugega, in ni povezana ne z načrti, ne s programi, čeprav je pri tistem delu programa, ki ga financira in sofinancira država bližje programom.

Žal, na tradiciji zgrajena in strokovno utemeljena povezanost načrtovanja v sedanjih razmerah ne deluje.

Ker sodimo, da so osnova za usmerjanje razvoja gozdov načrti za gospodarjenje bomo v nadaljevanju analizirali kako se načrti sploh izvajajo.

Izvedba načrtov 2001-2010

76 odstotkov slovenskih gozdov je v zasebni lasti, 21 v državni lasti in 3 odstotke v lasti lokalnih skupnosti. Poseben problem je razdrobljena zasebna gozdna posest, ki otežuje, lahko bi celo rekli onemogoča strokovno usmerjanje razvoja gozdov, kar je naloga javne gozdarske službe.

Državni gozdovi

Med tem, ko so bili načrti poseka v obdobju 2001-2010 v državnih gozdovih v povprečju realizirani v celoti (100 %), vendar s prevelikimi težko opravičljivimi odstopanji med območji (v kraškem GGO je bilo na primer realiziranih le 24 % možnega poseka, v GGO Kranj 64 %, v GGO Ljubljana 74 % možnega poseka, v GGO Bled pa 122 %, v GGO Celje in Novo mesto 112 %, v GGO Kočevje 111 %).

Nesprejemljivo pa je, da je izvedba gojitvenih del zaostajala za načrti, obnova je bila realizirana s 84 % (načrtovano 12.485 ha, realizirano 10.514 ha), nega pa le z 71 % (načrtovano 59.275 ha, realizirano 41.979 ha).

Zasebni gozdovi

Načrtovani možni posek je bil v zasebnih gozdovih po evidencah realiziran le 68 %. Odstopanja med GGO glede intenzivnosti sečenj so tudi tu znatna. V GGO Tolmin je bilo na primer realiziranih le 43 % možnega poseka, v GGO Celje 56 % ter v Kraškem GGO 57 % možnega poseka. Razlogov za manjši posek v zasebnih gozdovih, kot ga dopuščajo gozdnogospodarski načrti, je več, najpomembnejši pa so:

- zasebna gozdna posest je zelo razdrobljena – v povprečju ima le 2,6 ha gozda in še ta posest je razdeljena v nekaj prostorsko ločenih parcel in pogosto obremenjena še s solastništvom; za tako majhno posest ni mogoče učinkovito in racionalno izvesti pridobivanje in prodajo lesa, zato lastniki ne kažejo interesa niti za posek lesa, še toliko manj pa za izvedbo gojitvenih in varstvenih del;
- proces povezovanja lastnikov gozdov zaradi skupne izvedbe gozdnih in varstvenih del ter prodaje lesa je počasen (skromen).
- Pri poseku so lastniki zainteresirani predvsem za vrednejši les, za redčenja v mlajših sestojih listavcev, pa razen poseka količin drv za lastno porabo ni interesa.

Zaskrbljujoči so tudi podatki stalnih vzorčnih ploskev za obdobje 2001–2010, ki kažejo, da je delež poseka brez odobritve v zasebnih gozdovih znaten in znaša kar 27 %.

Še bolj zaskrbljujoče so razmere v zasebnih gozdovih pri gozdnogojitvenih vlaganjih, kjer je bil obseg načrtovane obnove realiziran le 54 % (načrtovano 22.177 ha, realizirano 11.977 ha), nega pa le 35 % (načrtovano 112.280 ha, realizirano 39.592 ha).

Načrti za obdobje 2011-2020 in njihova realizacija

Tudi izvajanju načrtov v obdobju 2011-2019 je zaskrbljujoče, saj se v primerjavi z obdobjem 2001-2010 še poslabšuje. Primerjava poseka z načrti

zaradi žleda, podlubnikov in vetrolomov, ki so po letu 2014 prizadeli gozdove ni mogoča. Ob povečanjem obsegu sečnje zaradi žleda, podlubnikov in vetrolomov, obsega obnove in nege ne sledita povečanim potrebam po obnovi in negi vse večjim površinam ogolelih in razgrajenih gozdov. Zaskrbljujoče je, da se načrti obnove in nege ne izvajajo niti v državnih gozdovih (namesto povprečno letnega načrtovanega obsega nege 4.441 ha je bilo letno realizirano le 2.356 ha nege ali 53 % načrtovanega. Od povprečno letnega načrtovanega obsega obnove: naravna obnova, sadnja in setev 1.229 ha je letno realizirano le 561 ha ali 46 %. Težko bi našli opravičila za takšne razmere v državnih gozdovih.

Še bolj kritično je v zasebnih gozdovih, saj je v obdobju 2011-2019 realizacija obnove le še 23 % (namesto povprečno letnega načrtovanega obsega obnove 2.470 ha je bilo realizirano letno le 561 ha), nege pa le 18 % (namesto povprečnega letnega načrtovanega obsega nege 10.018 ha je bilo povprečno letno negovano le 1.821 ha). Manj del se opravi predvsem zaradi pomanjkanja sredstev za sofinanciranje vlaganj v gozdove iz proračuna, saj lastniki v pretežni meri opravijo v svojih gozdovih le tista gojitvena dela, ki jih sofinancira država. Žal vse preveč lastnikov gleda le na trenutne koristi, ki jih gozd daje (posek, pa še tu predvsem finančno vrednejših iglavcev), v premajhni meri pa skrbe za bodočnost gozdov (vlaganja v obnovo, nego in varstvo). Ker je denarja za sofinanciranje premalo, načrtovana nujno potrebna dela pri obnovi in negi gozdov, ki so predpogoj za doseganje trajnosti vseh vlog gozdov, niso opravljena.

Intenzivnost gojitvenih del v zasebnih gozdovih je pri obnovi 4 krat nižja kot v državnih gozdovih, pri negi pa 3,3 krat nižja. Tako sploh ne moremo več govoriti o enotnem (enakem) strokovnem pristopu pri gospodarjenju z vsemi gozdovi v Sloveniji. Pravo težo dobi podatek šele, če vemo da je kar 76 odstotkov slovenskih gozdov v zasebni lasti. Ta ugotovitev je zaskrbljujoča, pričakovati bi bilo, da je zaradi stanja zasebnih gozdov, prav tu potreba po vlaganjih večja. Bati se je, da stroka obnovo in nego v zasebnih gozdovih že načrtuje s predpostavko, da dela tako in tako ne bodo izvršena, ker ne bo denarja iz proračuna, pa tudi ne pravega interesa pri lastnikih.

Poglejmo si še sadnjo: Poleg naravne obnove je bila z načrtom za obdobje 2011-2020 predvidena tudi sadnja v obsegu 500 ha letno, za kar je bila načrtovana poraba 900.000 sadik letno in sicer smreke 35 %, jelke, bora in macesna po 1 %, bukve 17 %, hrasta 15 %, plemenitih listavcev 25 % ter ostalih vrst 5 %. Med letom 2011 in 2019 je bilo s sadnjo obnovljeno 3.099 ha, ali povprečno letno 344 ha (kar je 69 % načrtovanega), od tega kar 173 ha zaradi sanacij po žledu, vetru in podlubnikih. Po tej poti ne bomo dosegli trajnosti gozdov in vseh njihovih funkcij. Po vsej sili obnoviti vse gozdove po naravni poti vodi naše gozdove v pogubo, vse več bo grmišč in malodonosnih gozdov. Realno gledano bi morali letno obnoviti s sadnjo vsaj trikrat toliko površin kot predvideva načrt za obdobje 2011-2020 in za te namene porabiti vsaj 3 milijone sadik.

V povzetkih območnih načrtov za obdobje 2011-2020 Zavod za gozdove ugotavlja: »Nezainteresiranost zasebnih lastnikov gozdov za gojitvena dela, tudi premalo proračunskih sredstev za sofinanciranje teh del ter nezainteresiranost lastnikov gozdov za redčenja mlajših gozdnih sestojev zmanjšuje ekonomske učinke gospodarjenja z zasebnimi gozdovi tudi za desetletja v naprej, saj zmanjšuje prizadevanje gozdarske stroke oziroma javne gozdarske službe za vzgojo gozdov s kakovostnim gozdnim drevjem.«

Še marsikaj zaskrbljujočega, ki kaže na nemoč javne gozdarske službe, najdemo tudi v letnih poročilih o gozdovih Zavoda za gozdove Slovenije.

Razdrobljena gozdna posest in nezainteresiranost lastnikov

Zasebna gozdna posest, ki obsega 887 tisoč ha, je v Sloveniji zelo razdrobljena, saj je povprečna velikost gozdne posesti le 2,6 ha, ki jo sestavljajo dve do tri prostorsko ločene parcele. Vsaka gozdna posest ima običajno več lastnikov (solastnikov), tako ima posamezen lastnik povprečno manj kot 2 ha gozda. Kumer v monografiji Lastniki gozdov Slovenije, ki jo je leta 2019 izdal Geografski inštitut Antona Melika ugotavlja, da je v Sloveniji 314.000 gozdnih posesti in 489.000 lastnikov gozdov, gozd pa je razdeljen na 5,7 milijonov parcel (parcele niso vedno prostorsko ločene). Kar 89 % zasebnih lastnikov ima v lasti manj kot 5 ha gozda oziroma skupaj 40 % vseh zasebnih gozdov. Povprečna velikost gozdne posesti pa je

po območjih kaj različna, nadpovprečna: Nazarje 7,6 ha, Slovenj Gradec 6,6 ha, Kranj 5,3 ha in podpovprečna Murska Sobota 0,8 ha, Maribor 1,7 ha, Celje in Novo mesto 2,0 ha. Delež zasebnih gozdov s posestjo manjšo od 5 ha je zelo velik na območjih Murska Sobota (76 %), Brežice in Maribor (46 %), Celje (43 %); zelo majhen pa na območjih Slovenj Gradec (9 %), Nazarje (10 %) in Kranj (16 %).

Pri tako razdrobljeni gozdni posesti je potrebno razmišljati in spodbujati kompleksno gospodarjenje z gozdovi v okviru zaključenih celot, ki bi zaradi boljših ekonomskih učinkov (predvsem manjši stroški), povečali interes lastnikov gozdov za izvedbo vseh del, ki so pomembna za trajnost gozdov. Kompleksno gospodarjenje z gozdovi v okviru zaključenih celot bi morali uveljaviti v predelih kjer zaradi majhnosti ali oblike parcel ni možno strokovno usmerjati razvoj gozdov po parcelah ali lastnikih.

Zaključek

Zavod za gozdove v povzetkih območnih načrtov za obdobje 2011-2020 ugotavlja: »Razkorak med načrtovanimi in realiziranimi ukrepi je prisoten že dalj časa. Ob izostanku načrtovanih ukrepov nimamo vzvodov za dolgoročno usmerjanje razvoja gozdov, kar neizbežno vodi tudi v slabšanje njihovega stanja. Problem je izpostavljen na prvem mestu tudi zaradi dejstva, da v zadnjih dveh desetletjih v smislu boljše realizacije ni zaznavnih premikov. Posebej problematična je realizacija ukrepov v zasebnih gozdovih. V zasebnih gozdovih, kljub številnim naporom stroke, realiziran posek še vedno znatno zaostaja za načrtovanim, posebej zaskrbljujoča pa je nizka realizacija načrtovanih negovalnih del.«

Iz teh ugotovitev in letnih poročil o gozdovih jasno izhaja, da je javni gozdarski službi dejansko v pretežni meri že onemogočeno usmerjanje razvoja gozdov.

Kako naprej? Tako kot gre sedaj gotovo ne!

Če želimo, da bo javna gozdarska služba usmerjala razvoj vseh gozdov in s tem zagotavljala (skupaj z lastnikom) trajnost vseh vlog gozdov, morajo določena gozdnogojitvena dela resnično postati obvezna.

Da bo to lahko uresničeno je potrebno v proračunu države zagotoviti stabilna finančna sredstva, ki bodo omogočala financiranje in sofinanciranje z

načrti določenih del. Sredstva iz proračuna se oblikujejo le v deležu s katerim določeno delo prispeva k uresničevanju javnih koristi, preostali delež pa mora prispevati lastnik z izvedbo. Ob nepripravljenosti ali nezmožnosti lastnika mora javna gozdarska služba z izvršbo zagotoviti izvedbo obveznih del, in od lastnika izterjati njegov delež prispevka.

Da bo zagotovljena trajnost gozdov in vseh njihovih vlog, pa bi morala biti v desetletju veljavnosti načrta gozdnogospodarske enote obvezna tudi količina poseka potrebna za obnovo, za pripravo sestoja na nasemenitev, količina končnega poseka na že pomlajeni površini, da bi preprečili preveliko škodo na mladju in redčenja, ki so nujna za zagotavljanje stabilnosti gozdnih sestojev.

Gozdnogospodarski načrti gozdnogospodarskih enot pa morajo biti narejeni na osnovi dejanskega stanja in potreb gozdov, ki jih je potrebno v okviru normalnih toleranc tudi izvajati.

Če ni tovrstne pripravljenosti, je možna še druga pot. Spremeniti zakon o gozdovih, ga postaviti na popolnoma nova izhodišča, kjer bo vsa odgovornost prenesena na lastnike, opredeljeni ukrepi, ki so dovoljeni, nekateri tudi obvezujoči, dejanja, ki so v nasprotju z zakonom pa so sankcionirana. Javna gozdarska služba bo opravlja le nadzorno in inšpekcijsko vlogo in preprečevala ekscese. Gozdnogospodarski načrti so obvezni le za večjo gozdno posest (npr. nad 300 ali 500 ha), načrte po strokovnih merilih pa izdelujejo licencirani projektanti, seveda na račun lastnika. To pa bo pomenilo tudi vse bolj in bolj omejujoč dostop v zasebne gozdove.

Viri:

- Zakon o gozdovih
- Kumer. P. 2019. Lastniki gozdov Slovenije. Geografski inštitut Antona Melika. Založba ZRC. 123 s.
- Poročila Zavoda za gozdove Slovenije 2000-2019 spletna stran
- Gozdnogospodarski in lovsko upravljavski načrti območij za obdobje 2011-2020. povzete za Slovenijo. Vlada Republike Slovenije, Ljubljana avgust 2012
- Resolucija o nacionalnem gozdnem programu, ki jo je sprejel Državni zbor (20. 11. 2007)

Mag. Franc PERKO